Документ подписан простой электронной подписью
Информация о владельце:
ФИО: Романчук Иван Сергеевич
Должность: Ректор
Дата подписания: 09.04.2024 14:57:29
Уникальный программный ключ:
e68634da050325a9234284dd96b4f0f8b288e139

Министерство науки и высшего образования Российской Федерации
Федеральное государственное автономное образовательное
учреждение высшего образования
«Тюменский государственный университет»

СОГЛАСОВАНО Руководитель дополнительной образовательной программы	УТВЕРЖДАЮ Директор Центра дополнительного образования ТюмГУ
___________ Г.Ч. Файзуллина (подпись) (инициалы, фамилия) м.п.	___________ ________________ (подпись) (инициалы, фамилия) м.п.
«____»________________ 20___ г.	«____»________________ 20__ г.

ПРОГРАММА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПЕРЕПОДГОТОВКИ

«Педагогическое образование: татарский язык, татарская литература»

1. ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ

1.1. Цель реализации дополнительной образовательной программы

Основная цель – переподготовка учителей татарского языка и литературы к осуществлению нового вида профессиональной деятельности, приобретения новой квалификации «учитель татарского языка и литературы»; дать теоретические и практические знания в области татарского языка и литературы, методики преподавания татарского языка и литературы в общеобразовательных организациях; показать специфику обучения в условиях реализации ФГОС ООО, дать представление о ведущих методах, технологиях обучения татарскому языку и литературе в современных общеобразовательных организациях.

1.2. Требования к обучающемуся

В соответствии с частью 3 ст. 76 Федерального закона Российской Федерации «Об образовании в Российской Федерации» от 29 декабря 2012 г. №273-ФЗ и п.3 Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по дополнительным профессиональным программам от 01.07.2013 № 499 к освоению дополнительных программ допускаются:

1) лица, имеющие среднее профессиональное и (или) высшее образование;

2) лица, получающие среднее профессиональное и (или) высшее образование.

1.3. Трудоемкость обучения

Срок освоения образовательной программы составляет 8 месяцев.

Трудоемкость освоения слушателем образовательной программы по направлению «Педагогическое образование: татарский язык, татарская литература» составляет 502 часа.

2. РЕЗУЛЬТАТЫ ОБУЧЕНИЯ

2.1. Для программы профессиональной переподготовки

2.1.1. Характеристика нового вида деятельности, новой квалификации

Нормативную правовую базу разработки образовательной программы составляют:

– Федеральный закон Российской Федерации «Об образовании в Российской Федерации» от 29 декабря 2012 г. №273-ФЗ;

– Порядок организации и осуществления образовательной деятельности по дополнительным профессиональным программам, утвержденный приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 01 июля 2013 года № 499;

– Нормативно-методические документы Минобрнауки России;

– Устав федерального государственного автономного образовательного

учреждения высшего образования «Тюменский государственный университет» в действующей редакции;

– Федеральный государственный образовательный стандарт высшего образования по направлению подготовки 44.03.01 Педагогическое образование (уровень бакалавриата), (утвержден постановлением Правительства Российской Федерации от 3 июня 2013г. №466 (Собрание законодательства Российской Федерации, 2013, №23 ст.2923;

– Профессиональный стандарт педагога (Приказ Минтруда РФ от 18 октября 2013 г. № 544н «Об утверждении профессионального стандарта «Педагог (педагогическая деятельность в сфере дошкольного, начального общего, основного общего, среднего общего образования) (воспитатель, учитель)»).

Выпускник по программе профессиональной переподготовки для выполнения нового вида профессиональной деятельности, приобретения новой квалификации учитель татарского языка и татарской литературы, в соответствии с целями программы и задачами профессиональной деятельности должен обладать следующими основными профессиональными компетенциями (ПК):

готовностью реализовывать образовательные программы по предметам в соответствии с требованиями образовательных стандартов (ПК-1);

способностью использовать современные методы и технологии обучения и диагностики (ПК-2);

способностью использовать возможности образовательной среды для достижения личностных, метапредметных и предметных результатов обучения и обеспечения качества учебно-воспитательного процесса средствами преподаваемых предметов (ПК-4);

готовностью использовать систематизированные теоретические и практические знания для постановки и решения исследовательских задач в области образования (ПК-11).

2.1.2. Перечень дополнительных компетенций

Общекультурные компетенции (ОК):

общекультурными компетенциями (ОК):

способностью к коммуникации в устной и письменной формах на русском и иностранном языках для решения задач межличностного и межкультурного взаимодействия (ОК-4)

способностью работать в команде, толерантно воспринимать социальные, культурные и личностные различия (ОК-5)

способностью к самоорганизации и самообразованию (ОК-6);

общепрофессиональными компетенциями (ОПК):

готовностью сознавать социальную значимость своей будущей профессии, обладать мотивацией к осуществлению профессиональной деятельности (ОПК-1);

готовностью к психолого-педагогическому сопровождению учебно-воспитательного процесса (ОПК-3).

3. СОДЕРЖАНИЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ

3.1. Учебный план при реализации программы с применением частично или в полном объеме дистанционных образовательных технологий

Наименование дисциплин	Всего по модулю / дисциплине, час.	Аудиторные занятия, час.: Всего, час.	Аудиторные, из них: Лекции	Аудиторные, из них: Лабораторные работы	Аудиторные, из них: Практические занятия, семинары	Дистанционные занятия, час.: Всего, час.	Дистанционные, из них: Лекции	Дистанционные, из них: Лабораторные работы	Дистанционные, из них: Практические занятия, семинары	СРС, час.	Промежуточная аттестация: Зачет	Промежуточная аттестация: Экзамен
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Введение в языкознание	20	10	4		6					10	зачет	
Педагогическая риторика	16	8	4		4					8	зачет	
Этногенез и история татарского народа	22	10	6		4					10	зачет	
Современный татарский язык: фонетика, фонология и орфоэпия	22	10	4		6					12	зачет	
Современный татарский язык: лексикология и фразеология	22	10	4		6					12	зачет	
Современный татарский язык: морфология	26	14	6		8					12	зачет	
Современный татарский язык: синтаксис	26	14	6		8					12	зачет	
Диалектология татарского языка	16	8	4		4					8	зачет	
Теория литературы	20	10	4		6					10	зачет	
Татарское устное народное творчество	16	8	4		4					8	зачет	
История татарской литературы XIX века	40	20	10		10					20	зачет	
История татарской литературы XX века	40	20	10		10					20	зачет	
Современная татарская литература	28	14	6		8					14	зачет	
Литература Тюменского региона	12	6	2		4					6	зачет	
Основы проектной деятельности	12	6	2		4					6	зачет	

Методика преподавания татарского языка	54	26	10		16					28	зачет	
Методика преподавания татарской литературы	52	26	10		16					26	зачет	
Итоговая аттестация	60	4			4					56		экзамен
Итого:	502	224	96		128					278		
Итоговая аттестация	Экзамен											

3.2. Содержание дополнительной образовательной программы

1. Введение в языкознание (20 часов)

Предмет и задачи языкознания. Отрасли языкознания. Взаимосвязь языка и общества, языка и мышления. Язык как система знаков. Уровни и единицы языка и речи. Речевая деятельность. Особенности вербальной коммуникации. Исторические изменения внутренней структуры языка. Территориальная и социальная дифференциация языка. Языковая ситуация. Генеалогическая и типологическая классификация языков. Языковая личность.

2. Педагогическая риторика (16 часов)

Риторика как наука. Предмет и цель педагогической риторики. Коммуникативные стратегии педагогического дискурса. Качества речи.

3. Этногенез и история татарского народа (22 часа)

Обобщающий курс этногенеза и истории татарского народа.

4. Современный татарский язык: фонетика, фонология, орфоэпия. Обобщающий кур современного татарского литературного языка (22 часа).

Фонетика и фонология. Орфоэпия. Графика и орфография. Основные фонетические средства языка: звуки, ударение, интонация. Система гласных звуков в татарском языке. Система согласных звуков в татарском языке. Типы слогов в татарском языке. Ударение. Характер татарского словесного ударения. Интонация. Понятие об интонационных конструкциях, их структуре. Фонология. Фонологическая система. Орфоэпия. Современные орфоэпические нормы. Графика. Татарский алфавит. История письма. Орфография. Принципы татарской орфографии.

5. Современный татарский язык: лексикология и фразеология (22 часа)

Лексикология. Слово как основная единица лексической системы языка. Лексическое значение слова. Типы лексических значений слов. Лексика с точки зрения происхождения. Лексика, ограниченная и неограниченная в употреблении. Исконно-тюркская и заимствованная лексика. Парадигматические и синтагматические отношения между словами. Полисемия, омонимия, синонимия, паронимия, антонимия.

Фразеология и языковая картина мира. Типы фразеологических оборотов. Источники происхождения фразеологизмов. Условия употребления фразеологизмов.

6. Современный татарский язык: морфология (26 часов)

Грамматика как раздел науки о языке. Морфология как составная часть грамматики. Предмет изучения морфологии. Слово и словоформа.

Грамматические категории. Грамматические значения. Грамматические формы. Грамматические средства. Система частей речи в татарском языке. Принципы классификации частей речи. Система частей речи в школьной грамматике.

Знаменательные части речи. Имя существительное. Лексико-грамматические разряды имен. Категория падежа. Категория числа. Имя прилагательное. Лексико-грамматические разряды имен прилагательных. Имя числительное. Лексико-грамматические разряды имен числительных. Количественные числительные. Порядковые числительные. Собирательные числительные. Дробные числительные. Склонение имен числительных. Местоимение. Разряды местоимений по соотнесенности с другими частями речи. Разряды местоимений по семантике: личные, возвратное, притяжательные, указательные, вопросительные, относительные, определительные, неопределенные, отрицательные. Неименные части речи. Глагол. Значение, морфологические и синтаксические признаки. Категория времени. Категория наклонения. Категория лица. Категория числа. Причастие. Значение, морфологические и синтаксические признаки причастия. Действительные и страдательные причастия. Образование причастий. Причастный оборот. Деепричастие. Значение, морфологические и синтаксические признаки деепричастия. Образование деепричастий, деепричастный оборот. Наречие. Значение, морфологические и синтаксические признаки. Разряды наречий. Словообразование и правописание наречий. Категория состояния. Служебные части речи. Предлог как служебная часть речи. Непроизводные и производные и предлоги. Простые, сложные и составные предлоги. Семантические группы предлогов. Синонимия предлогов. Союз как служебная часть речи. Семантика и употребление союзов. Сочинительные и подчинительные союзы. Многозначность союзов. Синонимия союзов. Частицы как служебная часть речи. Функции частиц в речи. разряды частиц. Междометия и звукоподражательные слова.

7. Современный татарский язык: синтаксис (26 часов)

Синтаксис. Связь синтаксиса с лексикой, фонетикой, словообразованием и морфологией. Основные понятия и единицы синтаксиса. Словосочетание. Типы словосочетаний по характеру синтаксических отношений. Синонимия словосочетаний. Свободные и несвободные словосочетания. Предложение как основная коммуникативная единица. Предикативная основа предложения. Модальность предложения. Структурно-семантические типы предложений: простое, осложненное, сложной. Простое предложение. Главные члены предложения. Второстепенные члены предложения. Двусоставные и односоставные предложения. Осложненное простое предложение. Обращение. Однородные члены. Обособленные члены. Вводные и вставные конструкции. Сложное предложение. Классификация сложных предложений. Союзные и бессоюзные сложные предложения. Союзы и союзные слова. Сложносочиненные сложные предложения. Сложноподчиненные сложные предложения. Бессоюзные сложные предложения. Способы передачи чужой речи, прямая и косвенная речь. Пунктуация. Принципы пунктуации.

8. Диалектология татарского языка (16 часов)

Диалектология как наука. История развития татарской диалектологии. Отрасли диалектологии. Понятие о диалекте и говоре. Классификация диалектов татарского языка. Языковые признаки (фонетические, лексические, морфологические) диалектов татарского языка. Диалектологические словари татарского языка. Географическая диалектология. Атлас диалектов татарского языка.

9. Теория литературы (20 часов)

Предмет литературоведения и место литературоведческой науки в системе гуманитарных знаний. Принципы классификации художественной литературы. Формы художественной речи. Поэзия и проза. Понятие литературного рода. Эпос, лирика, драма.

Сюжет, фабула и композиция в литературном произведении. Понятие стиля произведения. Автор – стиль – эпоха.

10. Татарское устное народное творчество (16 часов)

Специфические особенности татарского устного народного творчества. Система жанров.

11. История татарской литературы до XIX века (40 часов)

Основные тенденции и этапы развития татарской литературы в Средневековье, генезис литературного творчества, соотнесенность татарской литературы с историческим процессом, закономерности ее эволюции.

Особенности общественной и культурной жизни татар в XIX веке. Появление просветительской идеологии. Продолжение традиций средневековой религиозно-дидактической и суфийской литературы

12. История татарской литературы XX века (40 часов)

Культурно-общественная ситуация в начале XX века. Трансформация эстетической, общественной мысли у татар. Органический синтез восточно-западных традиций в литературе. Плюрализм художественных поисков, литературных направлений, течений, стилей, приемов и т.д.

Принципы периодизации истории татарской литературы XX века. Сложность процесса и основные тенденции развития татарской литературы после 1917 года. Литературные традиции в новых условиях. Судьба реализма, романтизма и модернизма в послеоктябрьской литературе.

Татарская литература 1950-х гг. Основные тенденции развития национальной литературы. Тематическое и жанровое разнообразие, идейно-философское содержание произведений. Разнообразие литературных направлений и течений в татарской литературе 1940-2000 – х годов.

13. Современная татарская литература (28 часов)

Процессы развития отечественной культуры и литературы в посттоталитарное время. Переходный характер этапа развития литературы. Преодоление господства одного метода, ориентация на диалог, многообразие эстетических исканий.

Социально-критическая тенденция в изображении современности. Публицистическая направленность произведений. Социально-философское направление. Соединение бытописательства и метафоричности, стремление соотнести решение конкретных проблем с философским поиском.

Исследование разрушительных следов современной цивилизации. Апокалипсические мотивы.

Религиозно-нравственный поиск. Описание религиозной жизни в бытовом и психологическом ракурсах. Специфика героя. Проблемы гордости и смирения, истинности веры; мотив покаяния.

Усиление условного начала. Стремление к универсализации художественных образов.

Проблема постмодернизма в татарской литературе. Постреализм в современной литературе как промежуточное явление между традиционным реализмом и постмодернизмом. Типология постреализма. Феномен «массовой литературы» в современной литературе.

14. Литература Тюменская региона (12 часов)

История формирования и развития сибирскотатарской литературы. Фольклор и фольклористика. Деятельность В.В. Радлова и Н.Ф. Катанова. Представители сибирскотатарской литературы: проза, поэзия. Темы, мотивы в сибирскотатарской литературе. Особенности картины мира в сибирскотатарской литературе.

15. Основы проектной деятельности (12 часов)

Обобщающий курс проектной деятельности в образовании.

16. Методика преподавания татарского языка (54 часа)

Татарский язык как учебный предмет в современной школе. Требования к урокам языка. Технологическая карта урока татарского языка. Формирование универсальных учебных действий (УУД) на уроках татарского языка. Традиционные и инновационные средства обучения татарскому языку в школе.

Концепция преподавания татарского языка в общеобразовательных организациях РТ и пути её интеграции в педагогическую практику. Учебники и учебные пособия нового типа: специфика, содержательная и проблемно-тематическая основа. Коммуникативный подход в обучении татарскому языку. Методика работы с учебниками татарского языка.

Цели и задачи школьного предмета «Родной язык» (татарский язык)». Содержание предмета «Родной язык (татарский язык)». Формирование программы предмета. Учебно-методическое обеспечение предмета.

17. Методика преподавания татарской литературы (52 часа)

Татарская литература как учебный предмет в современной школе.

Требования к урокам литературы. Технологическая карта урока татарской литературы. Формирование универсальных учебных действий (УУД) на уроках татарской литературы. Традиционные и инновационные средства обучения татарской литературе в школе.

Концепция преподавания татарской литературы в общеобразовательных организациях РТ и пути её интеграции в педагогическую практику. Учебники и учебные пособия нового типа: специфика, содержательная и проблемно-тематическая основа. Отражение диалога культур в учебной литературе. Методика работы с учебниками татарской литературы.

Цели и задачи школьного предмета «Родная литература» (татарская литература)». Содержание предмета «Родная литература» (татарская

литература)». Формирование программы предмета. Учебно-методическое обеспечение предмета.

3.3. Календарный учебный график

Период обучения (день / неделя / месяц)	Наименование раздела / дисциплины / модуля
20.11-10.12.2023	Модуль 1.
22.01-11.02.2024	Модуль 2.
25.03.-14.04.2024	Модуль 3.
20.05-26.05.2024	Итоговая аттестация

4. УСЛОВИЯ РЕАЛИЗАЦИИ ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ

4.1. Квалификация преподавателей, участвующих в реализации дополнительной образовательной программы

Для реализации образовательной программы по направлению имеется квалифицированный кадровый состав. Доля преподавателей, имеющих ученую степень и/или ученое звание, в общем числе преподавателей, обеспечивающих образовательный процесс по данной образовательной программе, составляет 84 %, который включает в себя 5 специалистов, докторов и кандидатов наук.

Доля штатных научно-педагогических работников (в приведенных к целочисленным значениям ставок), имеющих базовое образование, соответствующее профилю преподаваемой дисциплины, составляет 50%.

4.2. Материально-технические условия реализации программы

№ п/п	Наименование помещения	Вид занятий	Наименование оборудования, программного обеспечения
1.	Аудитория	Лекции	Компьютер, мультимедийный проектор, экран, доска, флипчарт
2.	Компьютерный класс	Практические занятия, тестирование	Компьютер

4.3. Учебно-методическое обеспечение программы

Основная литература

1. Әдәбият белеме: Терминнар һәм төшенчәләр сүзлеге. – Казан: Мәгариф, 2007. – 231 б.

2. Галиуллина Г.Р. Хәзерге татар гаиләләрендә исем сайлау традицияләре / Г.Р.Галиуллина. – Казан: Ихлас, 2010. – 110 б.

3. Галиуллина Г.Р. Хәзерге татар теле лексикологиясе / Г.Р. Галиуллина. – Казан (Идел буе) федер. ун-ты, 2013. – 123 б.

4. Замалетдинов Р.Р. Социальные коммуникации и поликультурное образование: монография / Замалетдинов Р.Р. - Казань: РИЦ «Школа», 2010. – 302 с.

5. Заһидуллина Д., Закирҗанов Ә., Йосыпова Н., Гыйләҗев Т. Татар әдәбияты. Теория. Тарих / Д.Заһидуллина, Ә.Закирҗанов, Н.Йосыпова, Т.Гыйләҗев. – Казан: Мәгариф, 2006. – 364 б.

6. Заһидуллина Д.Ф. Урта мәктәптә татар әдәбиятын укыту методикасы / Д.Заһидуллина. – Казан: Мәгариф, 2004. – 364 б.

7. Загидуллина Д.Ф., Юсупова Н.М. История татарской литературы XX века. Часть I: Учебник для студентов средних и высших учебных заведений / Д.Ф.Загидуллина, Н.М.Юсупова. – Казань, Казанский университет, 2011. – 230 с. (на тат. яз.).

8. Загидуллина Д.Ф., Юсупова Н.М. История татарской литературы XX века. Часть II: Учебник для студентов средних и высших учебных заведений / Д.Ф.Загидуллина, Н.М.Юсупова. – Казань, Казанский университет, 2011. – 198 с. (на тат. яз.).

9. Йосыпова Н.М. Татар әдәбиятыннан олимпиадага әзерләнү өчен ярдәмлек (татар телен туган тел буларак өйрәнүче укучылар өчен). 7 - 11 нче сыйныфлар: уку-укыту ярдәмлеге / Н.М.Йосыпова. - Казан: «Мәгариф - Вакыт« нәшр., 2017. - 127 б.

10. Педагогические технологии / Под общей ред. В.С.Кукушина. М.: ИКЦ «Март», 2004. - 336 с.

11. Примерные программы по татарской литературе для средних общеобразовательных школ с татарским языком обучения (1-11 классы). – Казань: Тат. кн. изд-во, 2011. – С. 239-276.

12. Татарско-русско-английский глоссарий литературоведческих терминов / Ф.С.Сайфулина, А.М.Закирзянов, Л.И.Мингазова, Н.М.Юсупова, Г.Р.Гайнуллина, Т.Ш.Гилазов. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 2014. – 160 с.

Дополнительная литература

1. Есин А. Принципы и приемы анализа литературного произведения / А.Есин. – М.: Флинта, Наука, 1999. – 248 с.

2. Нигматуллина Ю. “Запоздалый модернизм” в татарской литературе и изобразительном искусстве / Ю.Нигматуллина. – Казань: Фэн, 2002. – 176с.

3. Нурмөхәммәтова Р.С. Тел белеменә кереш (теоретик материаллар, тел турындакызыклы мәгълүматлар): югары уку студентлары өчен / Р.С. Нурмөхәммәтова. - Казан: ТДГПУ, 2010. - 160 б.

4. Теория литературы. Т.4. Литературный процесс. – М.: ИМЛИ РАН, «Наследие», 2001. – 624с.

5. Хадиева Г.К. Фонетика современного татарского языка: учебно-методическое пособие / Г.К.Хадиева. – Казань: Казан. ун-т, 2012.

6. Харисова Ч.М. Татар теле. Морфология: Югары уку йортлары өчен дәреслек. – Казан: Мәгариф, 2010. – 125 б.

7. Шәкүрова М.М. Йосыпов А.Ф. Татар телен укыту методикасы: Теория һәм практика / Уку-укыту ярдәмлеге / М.М.Шәкүрова, А.Ф.Йосыпов. – Казан: Казан дәүләт ун-ты нәшр., 2009. – 168 б.

8. Шәкүрова М.М. Татар телен укыту методикасының фәнни мирасы (XVIII гасыр ахыры – XX гасыр) / Научное наследие методики преподавания татарского языка (конец XVIII – нач. XX вв.). – Казан: “Ихлас”, 2012. – 144 б.

9. Юсупова Ә.Ш. Татар теленә өйрәтү: үткәне һәм бүгенгесе / Ә.Ш. Юсупова, З.Н. Кириллова, К.С. Фәтхуллова. – Казан: Вестфалика, 2011. – 211 б.

5. ОЦЕНКА КАЧЕСТВА ОСВОЕНИЯ ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ

Примерный перечень тестовых заданий по дисциплине «Современный татарский язык: синтаксис»

«Җөмләдә сүзләр бәйләнеше» темасы буенча контроль тест

1. Сүзләр сөйләмдә ...
   1. бер-берсе белән бәйләнеп килә
   2. мөстәкыйль кулланылалар
   3. бер-бере белән янәшә куелып кулланылалар

2. Сүзләр, бер-берсе белән бәйләнешкә кереп,
   1. сүзләр бәйләнешен барлыкка китерә
   2. җөмлә барлыкка китерә
   3. сөйләм барлыкка китерә

3. Сөйләмдә сүзләр
   1. өч төрле: тезүле, ияртүле, катнаш бәйләнешкә керәләр
   2. ике төрле: тезүле һәм ияртүле бәйләнешкә керәләр
   3. бәйләнешкә кермиләр

4. Сүзләр арасында тезүле бәйләнеш булганда,
   1. сүзләр тигез хокуклы булмый, бер сүз икенче сүзгә ияреп, буйсынып килә
   2. бер сүз икенче сүз белән тигез хокуклы була, аңа буйсынмый
   3. сүзләр бер-берсенә һәрвакыт буйсынып кына килә

5. Сүзләр арасында ияртүле бәйләнеш булганда,
   1. сүзләр тигез хокуклы булмый, бер сүз икенче сүзгә ияреп, буйсынып, аны ачыклап килә
   2. бер сүз икенче сүз белән тигез хокуклы була, аңа буйсынмый
   3. сүзләр бер-берсенә я буйсыналар, я буйсынмыйлар

6. Тезүле бәйләнеш түбәндәге чаралар ярдәмендә формалаша
   1. ияртүче теркәгечләр
   2. тезүче һәм ияртүче теркәгечләр
   3. тезү, санау һәм каршы кую интонацияләре, тезүче теркәгечләр

7. Ияртүле бәйләнеш түбәндәге чаралар ярдәмендә формалаша
   1. ияртүче теркәгечләр, кушымчалар, бәйлек һәм бәйлек сүзләр, лексик мәгънә, янәшә тору, кабатлау
   2. тезүче һәм ияртүче теркәгечләр
   3. тезү, санау һәм каршы кую интонациясе, тезүче теркәгечләр ярдәмендә белдерелә

8. Ияртүле бәйләнеш
   1. үзе генә дә сөйләм барлыкка китерә ала

2. үзе генә сөйләм барлыкка китерә алмый
3. бары тик тезүле бәйләнеш булганда гына сөйләм барлыкка китерә ала

9. Тезүле бәйләнеш
   1. үзе генә дә сөйләм барлыкка китерә ала
   2. үзе генә сөйләм барлыкка китерә алмый
   3. бары тик ияртүле бәйләнеш булганда гына сөйләм барлыкка китерә ала

10. Сүзләр арасында тәгәлләүле мөнәсәбәт булганда,
   1. аныклагычлар барлыкка килә
   2. бер сүз икенче сүз турында хәбәр итә, бу очракта җөмлә барлыкка килә
   3. бер сүз икенче сүзне ачыклап килә, бу очракта сүзтезмә барлыкка килә

11. Сүзләр арасында хәбәрлекле мөнәсәбәт булганда,
   1. аныклагычлар барлыкка килә
   2. бер сүз икенче сүз турында хәбәр итә, бу очракта җөмлә барлыкка килә
   3. бер сүз икенче сүзне ачыклап килә, бу очракта сүзтезмә барлыкка килә

12. Сүзләр арасында аныклаулы мөнәсәбәт булганда,
   1. аныклагычлар барлыкка килә
   2. бер сүз икенче сүз турында хәбәр итә, бу очракта җөмлә барлыкка килә
   3. бер сүз икенче сүзне ачыклап килә, бу очракта сүзтезмә барлыкка килә

13. Сүзләр арасында аныклаулы мөнәсәбәт булганда,
   1. ияруче сүз ияртүче сүздән һәрвакыт алдан килә
   2. ияручe сүз ияртүче сүздән соң да, алда да килергә мөмкин
   3. ияручe сүз ияртүче сүздән соң килә

14. Сүзләр арасында тәгәлләүле мөнәсәбәт булганда,
   1. ияручe сүз ияртүче сүздән гадәттә алдан килә
   2. ияручe сүз ияртүче сүздән һәрвакыт соң килә
   3. ияручe сүз ияртүче сүздән соң да, алда да килергә мөмкин

«Сүзтезмә» темасы буенча контроль тест

15. Сүзтезмә –
   1. мөстәкыйль мәгънәле сүзләрнең ияртүле һәм тезүле бәйләнешкә кереп, төрле мәгънә белдерә алуы ул
   2. бер мөстәкыйль мәгънәле сүзнең икенче бер мөстәкыйль мәгънәле сүз белән янәшә килүе ул
   3. ике яки берничә мөстәкыйль мәгънәле сүзнең тәгәлләүле мөнәсәбәткә керүе нәтиҗәсендә ясалган төзелмә ул

16. Сүзтезмә
   1. бер төшенчәне белдерә, җөмләнең бер кисәге була
   2. сүзтезмәдәге сүзләрнең аерым мәгънәсе, һәр сүз аерым җөмлә кисәге була
   3. бербөтен була, бер төшенчәне гомумиләштереп атый

17. Сүзтезмә
   1. бербөтен була, бер төшенчәне гомумиләштереп атый
   2. теге яки бу төшенчәне ачыклап күрсәтә
   3. бер төшенчәне белдерә, җөмләнең бер кисәге була

18. Тезмә сүз –
    1. бербөтен була, бер төшенчәне гомумиләштереп атый
    2. теге яки бу төшенчәне ачыклап күрсәтә
    3. бер төшенчәне белдерә, җөмләнең бер кисәге була

19. Сүзтезмә
    1. нәрсә дә булса хәбәр итә
    2. кимендә ике мөстәкыйль мәгънәле сүз, төгәлләүле мөнәсәбәткә кереп, бер төшенчәне ачыклап белдерә
    3. тезүле бәйләнешкә кереп, бер төшенчәне ачыклый

20. Сүзтезмә
    1. бер яки берничә мөстәкыйль сүздән тора
    2. ике яки берничә мөстәкыйль сүздән тора
    3. һәрвакыт бер ярдәмлек, бер мөстәкыйль сүздән тора

21. Составындагы мөстәкыйль сүзләрнең санына карап сүзтезмәләр
    1. гади була
    2. катлаулы була
    3. катнаш була

22. Гади сүзтезмәләр
    1. бер генә мөстәкыйль сүздән тора
    2. ике генә мөстәкыйль сүздән тора
    3. бер ярдәмлек, бер мөстәкыйль сүздән тора

23. Сүзтезмәдә
    1. мөстәкыйль мәгънәле берничә сүз була, алар бер төшенчәне белдерә, таркалмыйлар
    2. кимендә мөстәкыйль мәгънәле ике сүз була, алар, үзара төгәлләүле мөнәсәбәткә кереп, бер төшенчә белдерә
    3. кимендә мөстәкыйль мәгънәле ике сүз була, бер төшенчәне белдерә, җөмләнең бер кисәге була

«Җөмлә кисәкләре» темасы контроль тест буенча

24. Логик-грамматик бүленеш буенча җөмлә кисәкләрен бүләләр
    1. баш, иярчен һәм модаль кисәкләргә
    2. тема һәм ремага
    3. синтагмаларга

25. Җөмләнең баш кисәкләре:
    1. ия белән хәбәр
    2. ия белән хөкем
    3. аергыч белән аерылмыш

26. Җөмләнең баш кисәкләре үзара хәбәрлекле мөнәсәбәткә кереп
    1. сүзтезмә төзи
    2. җөмлә барлыкка китерә
    3. сүзләр бәйләнешен барлыкка китерә

27. Җөмләнең иярчен кисәкләре –

1. ия, хәбәр
2. аергыч, тәмамлык, хәл, аныклагыч
3. эндәш һәм кереш сүзләр

28. Ия –
1. җөмләдә баш килеш мәгънәсендәге сүз белән бирелеп, хәбәрне үзенә ияртеп килгән грамматик бәйсез кисәк
2. җөмләдә теләсә нинди килеш мәгънәсендәге сүз белән бирелеп, хәбәрне үзенә ияртеп килгән грамматик бәйсез кисәк
3. җөмләдә баш килеш мәгънәсендәге сүз белән бирелеп, хәбәргә ияреп килгән баш кисәк

29. Ия
1. гади генә була ала
2. гади, катлаулы булырга мөмкин
3. гади дә, тезмә дә була ала

30. Гади ия
1. бер генә сүз белән белдерелә
2. тезмә сүз белән белдерелә
3. сүзтезмә белән белдерелә

31. Хәбәр –
1. чынбарлыктагы күренешләрне раслый яки инкарь итә торган җөмләнең баш кисәге
2. җөмләнең ия турында нәрсә дә булса хәбәр итә торган баш кисәге
3. сөйләүченең үз сөйләменә мөнәсәбәтен белдерә

32. Төзелеше ягыннан хәбәрләр
1. гади, кушма, катлаулы булалар
2. гади һәм кушма булалар
3. гади, кушма, тезмә булалар

33. Аергыч
1. предметны, затны белдерә
2. предметның билгесен белдерә
3. эшнең үтәлү урынын, вакытын, рәвешен белдерә

34. Аергычны ияртеп килгән сүз
1. аерылмыш
2. саналмыш
3. аеручы

35. Аергыч
1. исем яки исем урнында килгән башка сүз төркемнәре белән белдерелә
2. гадәттә, исем яки сыйфат, саннар белән белдерелә
3. гадәттә, ярдәмлек сүз төркемнәре белән белдерелә

36. Тәмамлыклар –
1. эш яки хәрәкәтнең кайда, кайчан, ничек, ни сәбәпле, нинди шартларда, нинди максат белән үтәлүен (яки үтәлмәвен) күрсәтеп, фигыльгә ияреп килүче иярчен кисәкләр алар
2. эш яки хәрәкәтне белдерүче сүзгә ияреп килеп, аның үтәлүенә (яки үтәлмәвенә) бәйле предметны, затны күрсәтүче иярчен кисәкләр алар

3. предметның билгесен белдерә

37. Тәмамлык
    1. исем яки исем урнында килгән башка сүз төркемнәре белән белдерелә
    2. гадәттә, исем яки сыйфат, саннар белән белдерелә
    3. гадәттә, ярдәмлек сүз төркемнәре белән белдерелә

38. Тәмамлык
    1. туры һәм кыеш була
    2. туры һәм кыек була
    3. тулы һәм кыек була

39. Хәлләр –
    - ✔ эш яки хәрәкәтнең кайда, кайчан, ничек, ни сәбәпле, нинди шартларда, нинди максат белән үтәлүен (яки үтәлмәвен) күрсәтеп, фигыльгә ияреп килүче иярчен кисәкләр алар
    - ✔ эш яки хәрәкәтне белдерүче сүзгә ияреп килеп, аның үтәлүенә (яки үтәлмәвенә) бәйле предметны, затны күрсәтүче иярчен кисәкләр алар
    - ✔ предметның билгесен белдерә

40. Хәлләр
    1. алты төргә бүленә
    2. җиде төргә бүленә
    3. сигез төргә бүленә

41. Аныклагыч –
    1. баш килештәге исем яки зат алмашлыгын ачыклап килүче сүз
    2. үзен ияртүче сүздән соң килеп, аңа аныклык, ачыклык, төгәллек бирүче кисәк
    3. баш кисәкләрне аныклаучы сүз

42. Аныклагыч
    1. үзен ияртүче сүздән һәрвакыт соң килә, аныклау интонациясе белән укыла
    2. үзен ияртүче сүздән һәрвакыт алда килә, аны ачыклый, төгәлли
    3. үзен ияртүче сүздән алда да, соң да килә ала

43. Аныклагычның мәгънә күләме
    1. аныкланмыш мәгънәсеннән киңрәк була
    2. аныкланмыш мәгънәсе белән бердәй яки таррак була
    3. аныкланмышның мәгънәсе белән бөтенләй бәйләнми

44. Җөмләнең модаль кисәкләре –
    1. аныклагычлар һәм аныкланмышлар алар
    2. эндәш һәм кереш сүзләр алар
    3. аергычлар һәм хәлләр

45. Кереш сүзләр
    1. теләсә нинди фикерне белдерә ала
    2. фикерне йомгаклый, фикернең гадәтилеген, чикләүне, икеләнүне белдерә
    3. фикернең шиксез икәнлеген, фикернең чыганагын, сөйләүченең үз сөйләменә мөнәсәбәтен белдерә

46. Эндәш сүзләр –
    1. сөйләүченең чынбарлыкка, сөйләм эчтәлегенә мөнәсәбәтен белдерүче сүзләр алар
    2. сөйләм төбәлгән затны белдерүче кисәкләр алар

3. теләсә нинди фикерне белдерүче сүзләр

47. Татар телендә җөмлә кисәкләренең саны:
    1) 6;
    2) 7;
    3) 8;
    4) 10.

48. Җөмләнең иярчен кисәкләре:
    1. аергыч, тәмамлык, хәл;
    2. тәмамлык, хәл, аныклагыч;
    3. аергыч, хәл, аныклагыч;
    4. җавапларның берсе дә тулы түгел.

49. Сөйләүченең чынбарлыкка мөнәсәбәтен белдерүче кисәкләр:
    1. ия, хәбәр;
    2. эндәш сүз, кереш сүз;
    3. хәл, аныклагыч;
    4. җаваплар дөрес түгел.

Примерные темы контрольных работ

«Хәзерге татар әдәби теле синтаксисы»
курсы буенча контроль эш

I вариант

1.Җөмләдә сүзләрнең үзара бәйләнеше. Бәйләнеш төрләре. Аларның сөйләм оештырудагы рольләре.

2.Җөмләдәге сүзләр арасындагы бәйләнеш төрләрен билгеләгез, бәйләүче чараларын күрсәтегез.

Тик баш түбәсендә генә төп-төз бер яшь нарат, ямь-яшел куе тармакларын күккә күтәргән килеш, ачы җил-давылларда әкрен генә чайкала-чайкала шаулап, үзенең бетмәс-төкәнмәс озын көйләрен суза бирә иде. (М. Рафиков)

3.Бирелгән җөмләдән 3 сүзтезмәне аерып чыгарып, аларга тулы характеристика бирегез.

II вариант

1.Сүзтезмәгә билгеләмә бирегез. Сүзтезмәләрне төркемләү принциплары. Сүзтезмәләрнең төрләре.

2.Җөмләдәге сүзләр арасындагы бәйләнеш төрләрен билгеләгез, бәйләүче чараларын күрсәтегез.

Көнгәүер тулы булмаган урта мәктәбеннән кайтканда без, малайлар, шул гүзәл наратны күрә-күрә кайтыйк дип, урап булса да, комлы яр буйлап йөргәли идек. (М. Рафиков)

3.Бирелгән җөмләдән 3 сүзтезмәне аерып чыгарып, аларга тулы характеристика бирегез.

III вариант

1.Җөмләдә сүзләрнең үзара бәйләнеше. Тезүле бәйләнеш. Аның сөйләм оештырудагы роле. Тезүле бәйләнешне белдерүче чаралар.

2.Җөмләдәге сүзләр арасындагы бәйләнеш төрләрен билгеләгез, бәйләүче чараларын күрсәтегез.

Монда килгәч тә ул, полк ялда вакытларда, кызылармеецларга рус теле һәм арифметика укытты: Вәлитов белән Шәмси дә русча укырга-язарга аннан өйрәнә башладылар (Г. Бәширов).

3.Бирелгән җөмләдән 3 сүзтезмәне аерып чыгарып, аларга тулы характеристика бирегез

IV вариант

1.Җөмләдә сүзләрнең үзара бәйләнеше. Ияртүле бәйләнеш, аның төрләре һәм сөйләм оештырудагы рольләре.

2.Җөмләдәге сүзләр арасындагы бәйләнеш төрләрен билгеләгез, бәйләүче чараларын күрсәтегез.

Даниловның взводы, дөресрәге взводның исән калган сугышчылары, гәүдәләрен көч-хәл белән сөйрәп, авыл буендагы салам кибәннәре төбенә килеп егылдылар (Г. Бәширов).

3.Бирелгән җөмләдән 3 сүзтезмәне аерып чыгарып, аларга тулы характеристика бирегез.

Примерные вопросы к экзамену

1. Синтаксис һәм логика, сөйләм һәм фикерләү арасында мөнәсәбәт.
2. Сөйләмнең төп үзенчәлекләре – хәбәрлек һәм модальлек. Җөмләдә хәбәрлек һәм модальлекнең бирелеше.
3. Сөйләм берәмлекләре.
4. Синтаксис фәнендә төрле юнәлешләр.
5. Җөмләләрне төркемләү принциплары, җөмләләрнең төрләре.
6. Раслау һәм инкяр җөмләләр. Инкяр җөмләләрнең төрләре. Инкярне белдерүче чаралар.
7. Әйтү максаты буенча җөмлә төрләре.
8. Ике һәм бер составлы җөмләләр. Аларның үзенчәлекләре, төрләре.
9. Бер составлы фигыль җөмлә төрләре: билгеле үтәүчеле, билгесез үтәүчеле, гомуми үтәүчеле һәм үтәүчесез җөмләләр.
10. Атау җөмләләр. Аларның үзенчәлекләре.
11. Сүз җөмләләр. Аларның үзенчәлекләре
12. Тулы һәм ким җөмләләр. Ким җөмлә үзенчәлекләре.
13. Интонация турында мәгълүмат. Аның сөйләмдәге роле.
14. Фраза басымы. Пауза. Логик басым. Тойгы басымы. Сөйләм көе.
15. Сүзләрнең үзара бәйләнеш төрләре, аларның сөйләм оештырудагы рольләре.
16. Хәбәрлекле мөнсәбәт, аны белдерүче чаралар.
17. Аныклаулы мөнәсәбәт, аны белдерүче чаралар.
18. Тәгәлләүле мөнәсәбәт, аны белдерүче чаралар.
19. Ярашу, башкарылу, янәшәлек.
20. Тезүле бәйләнеш, аны белдерүче чаралар.
21. Сүзтезмә турында гомуми мәгълүмат. Сүзтезмәләрне өйрәнү тарихы.
22. Сүзтезмәләрне төркемләү принциплары. Сүзтезмәләрнең төрләре
23. Җөмләдә традицион бүленеш. Җөмлә кисәкләре турында гомуми мәгълүмат.
24. Баш кисәкләр турында гомуми мәгълүмат.
25. Ия. Иянең төп мәгънәләре, бирелеше, төрләре.
26. Хәбәр турында гомуми төшенчә. Аның төрләре.
27. Исем хәбәрләренең төрләре һәм бирелеше.
28. Фигыль хәбәрләренең төрләре һәм бирелеше.
29. Ия белән хәбәр арасында бәйләнеш. Аны белдерүче чаралар.
30. Иярчен кисәкләр турында гомуми мәгълүмат.
31. Аергыч. Аның җөмләдә бирелеше.
32. Тәмамлык, аның үзенчәлекләре.Туры тәмамлык, аның бирелеше. Кыек тәмамлыклар.
33. Хәл, аның төп билгеләре. Аның төрләре.
34. Вакыт, урын, рәвеш хәлләре. Аларның бирелеше.
35. Күләм, сәбәп, максат хәлләре. Аларның бирелеше.
36. Шарт, кире хәлләр. Аларның бирелеше.
37. Аныклагыч һәм аның үзенчәлекләре. Аныклагычның урыны һәм аныкламышка бәйләнү юллары.

38. Аныклагычларның бирелеше. Фигыльләр һәм фигыльдән башка сүзләр белән бирелгән аныклагычлар.
39. Җөмләдә модаль кисәкләр. Аларның төрләре.
40. Эндәш сүз һәм аның бирелеше. Эндәш сүзләр янында тыныш билгеләре.
41. Кереш сүз һәм аның бирелеше. Кереш сүзләрне нинди сүз төркеме белән бирелүләренә карап һәм мәгънәләреннән чыгып төркемләү.
42. Тиңдәш кисәкләр турында гомуми мәгълүмат. Тиңдәш кисәкләрне өйрәнүнең әһәмияте һәм өйрәнү тарихы.
43. Тиңдәш кисәкләр янында гомумиләштерүче сүзләр. Алар янында тыныш билгеләре.
44. Җөмләләрдә аерымланган иярчен кисәкләр. Алар янында тыныш билгеләре.
45. Җөмләне синтагмаларга бүлеп өйрәнү.
46. Җөмләләрне актуаль кисәкләргә бүлеп өйрәнү. Сөйләм предметы һәм сөйләм яңалыгы.
47. Сөйләмдә сүз тәртибенең роле. Сүзләрнең уңай һәм кире тәртибе.
48. Җөмлә кисәкләренең урыны.
49. Сөйләмә телдәге сүз тәртибенең әдәби телгә үтеп керүе нәтиҗәсендә формалашкан күренеш буларак өстәлмәләр. Аларның кулланылышы һәм төрләре.
50. Кушма җөмлә турында мәгълүмат. Кушма җөмләне гади җөмләдән аеру юллары.
51. Кушма җөмләләрне төркемләү принциплары. Иярчен җөмләләрне бәйләнеш төренә карап төркемләү.
52. Синтетик кушма җөмләләр турында гомуми мәгълүмат. Аларның төп үзенчәлекләре. Синтетик җөмләләрне баш җөмләгә иярткүче чаралар.
53. Аналитик кушма җөмләгә билгеләмә. Аналитик җөмләләрне баш җөмләгә иярткүче чаралар.
54. Иярчен җөмләләрне функциональ төркемләү. Иярчен ия, иярчен хәбәр җөмләләр.
55. Иярчен тәмамлык, иярчен, иярчен аергыч, иярчен аныклагыч, иярчен кереш җөмләләр.
56. Иярчен вакыт, иярчен урын, иярчен рәвеш, иярчен күләм җөмләләр.
57. Иярчен сәбәп, иярчен максат, иярчен шарт, иярчен кире җөмләләр.
58. Трансформацион синтаксис турында мәгълүмат. Иярченле кушма җөмләләрне үзгәртеп төзү.
59. Тезмә кушма җөмләләр турында төшенчә. Аларның төрләре.
60. Катлаулы кушма җөмләләр. Күп тезмәле кушма җөмләләр.
61. Күп иярченле кушма җөмләләр. Аларның төрләре.
62. Катнаш кушма җөмләләр. Аларның төп үзенчәлекләре.

6. РАЗРАБОТЧИКИ ДОПОЛНИТЕЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ

Файзуллина Гузель Чахваровна, д-р филол. наук, профессор кафедры педагогического, психологического и социального образования Тобольского пединститута им. Д.И. Менделеева (филиал) ТюмГУ.